מחמדי התורה

לע"נ זקיני מו"ר
כ"ק מרן
האדמו"ר מערלוי
הגה"ק רבינו
יוחנן בן רבי משה
בעל **האמרי סופר**
עלה בסערה השמימה
י"ב לחודש
אדר א' תשע"ו
זכותו יגן עלינו
ועל כל ישראל

לע"נ אאמו"ר
הגה"צ רבי
חיים יעקב מנחם
שווורץ זצ"ל
דומ"צ ק"ק צאנז
בעל **"ויחי יעקב"**

נלב"ע
ליל שבת קודש
פרשת וישלח
ט"ז כסליו תשפ"ג

חמדת ההלכה

קביעות מקום לתפלה בבית ובבית הכנסת

בתוה"ק בפרשתינו (יט- כז), וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'.

ואמרו חכמינו ז"ל (ברכות ו:), א"ר חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו, אלוקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם מנלן שקבע מקום לתפלתו דכתיב וישכם אברהם בבוקר "**אל המקום עמד שם**", וכו'.

פלוגתת הראשונים אי האי דינא דווקא בבית או גם בבית הכנסת

וברא"ש (ברכות שם), הביא מדברי **הירושלמי** (פ' תפלת השחר אמתני' דהעושה תפלתו קבע), מקור אחר, דאיתא התם צריך אדם לחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלוקים, השתחוה (רק לשעבר) לא נאמר רק ישתחווה (הן בהווה והן לעתיד), אולם אינו די במה שבא להתפלל בבית כנסת אחד, רק צריך שבאותו בית הכנסת יהיה לו מקום קבוע.

ובהגהות מעדני יו"ט (על הרא"ש שם אות צ'), הביא **דבתלמידי רבינו יונה** כתבו דכל האי דינא ליכא כלל בית הכנסת **רק בבית**, דאיתא התם כל הקובע מקום **בביתו** להתפלל כאילו הקיפה מחיצות של ברזל, וטעמו שאין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזו, אלא הדין הוא כשאינו יכול ללכת לביהכ"נ שצריך לייחד בביתו מקום ידוע לתפלתו, (וכן פסקו הכל בו, והנמוקי יוסף), והרי הוא סתירה לדברי ירושלמי שהביא הרא"ש, **רק דאפשר** לומר דאינו סתירה ושניהם צדקו יחדיו וצריך לקבוע מקום הן בבית הכנסת, והן בביתו אם הוא מתפלל שם, יעו"ש.

סתימת הפוסקים דדין זה גם בבית וגם בבית הכנסת

וכך נפסק להלכה **במחבר** (או"ח סי' צ' סעיף י"ט), יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו לא לצורך, ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם שם צריך שיהיה לו מקום קבוע, ועל זה כתבו הפוסקים יעו' **במגן אברהם** (שם ס"ק ל"ג) שפסק כן, וכן הוא **באלף המגן** (שם ס"ק כ"ג).

אם דין זה נאמר לכל התפלה או רק לשמו"ע

ונחלקו הפוסקים, אי האי דינא אמור על כל התפלה או דווקא בתפלת שמונה עשרה, **דבתורת חיים** (סופר שם ס"ק), כתב דלכאורה היה אפשר לומר דכל האי דינא דווקא בשמו"ע אולם בפסוקי דזמרה ושאר התפלה, ליכא למיחש רק שדקדק מלשון **הטור** שכתב שלא **ישב** היום כאן ולמחר במקום אחר, ומדנקט לשון "**ישב**", וזה לא שייך בשמו"ע, משמע דגם בשאר התפלה צריך שיהא מקום קבוע.

אולם הבן איש חי (פר' מקץ) כתב, **דלדברי הרא"ש** שהביא הראייה מדוד המלך, מהא דקאמר **ישתחווה** ולא השתחווה וכנ"ל, משמע דאיירי בשמונה עשרה דווקא ששייך שם השתחויה, ולא בשאר התפלה.

בדין זה פליגי הבבלי והירושלמי

ואפשר, דבזה גופא פליגי הבבלי והירושלמי, **דלהירושלמי** שהביא ראייה מדוד המלך ולא הביא מאברהם אבינו, ובדוד כתיב השתחויה הרי דרק בשמו"ע איכא לדין זה, **אולם הבבלי** שהביא מאברהם אבינו וכתוב שם רק במקום אשר עמד שם ליכא ראייה דרק בשמו"ע, ובפרט דאצל אברהם עדיין לא נתקנה תפלת י"ח, הרי דבעצם התפלה צריך שיהיה במקום קבוע, כנלענ"ד.

אם בתוך ד' אמות נקרא קביעות מקום

כתב המג"א (שם ס"ק לד), שתוך ד' אמות נחשב מקום אחד, והובא **במשנ"ב**

המשך בעמוד הבא

חמדת הדרוש

אמאי בעינן קרא דנשים פטורות ממילה

בתוה"ק בפרשתינו (כא-ד) **וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר ציוה אותו אלוקים.**

ואמרו חכמינו ז"ל)קידושין כט.(, דמכאן ילפינן דנשים פטורות מלמול את בניהם, דכתיב כאשר ציוה אותו ודרשינן אותו ולא אותה, **והקשו התוס'** (ד"ה אותו ולא אותה) דלמאי בעינן קרא לזה, הא קיימא לן דנשים פטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, וכיון דמילה לשמונה למאי בעינן קרא דפטורות.

א'

למד"א דמילה בין ביום ובין בלילה

התוס' תירצו- דאזיל למד"א דמיום השמיני והלאה מצוות הברית הוא בין ביום ובין בלילה, א"כ לא הוי הזמן גרמא, ובעינן קרא אותו ולא אותה.

ב'

הכנה למילה הוא מהלידה ולא הוי הזמן גרמא

בתוס' רי"ד תירץ- דמילה לא נחשבת מ"ע שהז"ג, כיון דאע"פ שקיום המצות של המילה הוא ביום השמיני, אך המצוה מתחילה מיד עם לידת התינוק שהחיוב על האבא לטפל בתינוק ולגרום שיהי' אפשר למולו ביום השמיני, ולכן לא נחשבת מ"ע שהז"ג.

ואפשר לפי דבריו לפרש , מה שמזמרים בסעודת הברית (יום ליבשה), הבאים עמך בברית חותמך ומבטן לשמך המה נימולים, ירמז דברי התוס' רי"ד הנ"ל, ומבטן לשמך המה נימולים, יש כבר את מצוות ההכנב מאז אשר מבן לשמך, כבר אז מכינים אותם להמילה.

ג'

מצוות המילה שיהא נימול ונמשכת לעולם

השפת אמת (מגילה כ.) **תירץ-** די"ל דלא הוי מ"ע שהז"ג, כיון דבאמת לעולם צריך האדם להיות נימול, ואף על גב דגוף המילה צריך להיות ביום, אבל המכוון היא כדי שיהי' נימול בכל הימים והלילות, ואין נקרא זמן גרמא רק במצוה שחייב לעשותה ביום, ובר לילה פטור מלעשותה, הרי שרק הזמן גורם חיוב המצוה, משא"כ במילה דעשייתה רק פעם אחת, והתכלית שלה היא להיות נימול תמיד לא מיקרי זמן גרמא כנ"ל

ד'

מצוה פרטית לאברהם קודם שנתנה תורה

עוד תירץ- דנהי דבכל המצות שהז"ג פטורות משום דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך, ואיתקש כל התורה לתפילין, מ"מ מצות מילה שהיא אמירה יחידית לאברהם, קודם שניתנה תורה, י"ל דלא איתקש לתפילין, דהא קודם נתינת התורה ומצות תפילין היה החיוב גם על הנשים, א"כ מהיכי תיתי שהם פטורות, לכך צריך קרא דאותו ולא אותה.

ה'

בבני נח ליכא האי חילוקא

בספר ליקוטי יהודה (בפרשתינו)בשם האמרי אמת **תירץ-** דאצל בן נח לא ניתן עדיין חילוק בין מצות עשה שהזמן גרמא למצות עשה שאין הזמן גרמא, וכן איתא להדיא במאירי (פ"ז דסנהדרין), וא"כ שפיר הוצרך אצל אברהם אבינו מיעוט אותו ולא אותה, דעדיין ליכא חילוק בין הזמן גרמא או לא.

המשך מעמוד קודם

(שם ס"ק ס') להלכה, אמנם **בטהרת השלחן** דן לומר דהמג"א איירי במקום שאינו מסויים במחיצות, (שכך מוכח מטעמו שכ' מפני שא"א לצמצם), אבל כשיש מקום מסויים וברור, אין לשנותו גם תוך ד' אמות.

וכן דעת **המהר"ם שיק** (שו"ת יו"ד שסט, מובא בחי' ברכות), שכ' דדברי המג"א רק על קביעות מקום בבית, אבל בביהכ"נ שיש לכל אחד מקום קבוע, צריך להיות במקום המיוחד לו ממש. [ועפי"ז כתב שם שאבל א"צ להרחיק ד' אמות ממקומו, אלא סגי שמשנה מקומו המיוחד לו, רק שאין להחליף למקום חשוב יותר. (וכמפורסמים דברי **הפת"ש** {יו"ד שצג, סק"ז}, שכ' דלדעת המג"א שאבל צריך להרחיק ד"א, דבלא זה לא חשיב שינוי מקום).

ויעוין עוד **באשל אברהם** שהסתפק לפי הפוסקים שכל הבית חשוב כד' אמות, אם מהני גם לנידון זה, שאין צריך לייחד בתוך ביהכ"נ, אכן הוכיח מהגמ' (ברכות ח.), דקבעו ביני עמודי היכא דגרסי, דלא מהני או דעכ"פ ממדת חסידות לקבוע מקום מסויים, **ובמהר"ם שיק** (שם) הוכיח להיפך דכיון שכל הבית כד' אמות, ע"כ דשינוי מקום בביהכ"נ נחשב אפי' בתוך ד' אמות.

טעמים הרבה נאמרו לדין זה

ונאמרו בזה הרבה טעמים, **המחבר** (או"ח סימן צח ס"ד) כתב, דהנה התפילה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, **ומעומד**, דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, **וברי"ף על העין יעקב** (בברכות ו:) כתב טעם אחר שכשהאדם הולך אל המקום אשר רגיל להתפלל בו, הוא יורה שאין תפילתו עליו כקבע ומשא, אלא תפילתו תחנונים.

ובענף יוסף (על העין יעקב בברכות ו:), הביא **בשם האר"י**, דכעת בגולה נחשבים בני ישראל כנדה, כדברי הפסוק על כן לנדה היתה, ודין הוא דאסור לה לישב יחדיו על ספסל שהוא נע ונד, כי אם על מקום קבוע, כך גם השכינה אינה יכולה לשרות על בני ישראל כי אם בעמדם במקום קבוע **והצל"ח** (ברכות כט:) כתב דהטעם, שהאדם אינו תולה שתפילתו תעשה פירות מכוח מעשיו הטובים, כי אם יתלה **בקדושת המקום**.

נפק"מ להלכה בין הטעמים

והרבה נפק"מ להלכה יש בין הני טעמים, דאם הוא טעם מפני הקרבן ולכך בעי מעומד משמע דכל האי דינא רק לתפלת י"ח נאמרה, ולא לשאר התפלה, ומדוקדק הוא, דהא פסק המחבר כדברי הרא"ש, דבבית הכנסת איכא להאי דינא, וכדברי הירושלמי דיליף מהשתחוואה, ולפי זה שייכא רק בשמו"ע האי דינא, אולם לשאר הטעמים ליכא נפקותא בין שמו"ע לשאר התפלה בכולהו שייך טעמייהו.

ועוד נפק"מ להלכה, אם בתוך ד' אמות מקרי קביעות, דלטעם המחבר דדומיא דקרבן שכל אחד קבוע לו מקום לשחיטתו, הרי דלא מהני שום קביעות רק במקומו ממש, וכדברי המהר"ם שיק דהיכא דאיכא מחיצות וקביעות מקום בעינן ממש קביעות מקום, אולם לשאר הטעמים ליכא נפק"מ וגם בתוך ד' אמות מקרי קביעות מקום, כנלענ"ד.

הטעם שאומרים על הקובע מקום אי עניו אי חסיד

ויש לציין בכאן ביאור נפלא, שכתב **בבן יהוידע** (ברכות שם), במאמרם ז"ל שם, וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד, דמה שייכות קביעות מקום לענווה, רק דמקומות בית הכנסת אינם שוים יש מקום גדולים ויש מקום קטנים, יש מקומות לעניים, או לעשירים, וזה הקובע מקום ואינו חש להחליף מקום הרי דענווה אית ביה.

וביתר שאת יבואר, גם מה שאומרים עליו אי חסיד, למאי דאמרו (ב"מ) דחסיד הוא מי שעושה לפנים משורת הדין, וה"נ האדם שקובע מקום לתפלתו, והיינו שהוא מוותר בזה ואינו מבקש מקום לפי רומת מעלתו, הרי דמתנהג לפני משורת הדין, לכך אומרים עליו אי חסיד, כנלענ"ד.

חמדת התורה

ביאור הגמ' גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה

בתוה"ק בפרשתן (יח-ג) ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך.

ואמרו חז"ל (שבת קכז.) גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, דהרי אברהם אבינו השאיר את הקב"ה להמתין והלך לקבל פני האורחים.

והקשה המהרש"א (ב"מ פ"ו:) דמנא לן דהוא יותר מקבלת פני השכינה אולי הוא שווה בשווה, ולכך היה יכול לקבל פני האורחים.

א'

בזה שהמתין הקב"ה עד ששילח את המלאכים הרי דגדולה הכנסת אורחים

המהרש"א תירץ- דכיון שהמתין לו הקב"ה עד שגמר עם האורחים ואחרי אכילתם ובשורת לידת יצחק, ורק אחר כך אמר לו הקב"ה על זעקת סדום ואמורה, מכאן הראיה דגדולה הכנסת אורחים, והיינו לא מעצם ממה שרץ אברהם לאורחים, דבזה איה"נ היה רק ראיה שהם שוים, אולם אחרי שראה שהמתין לו הקב"ה עד שיעשה להם כל צרכיהם מזה הבין דגדולה הכנסת אורחים.

ב'

מזה שהלך לקראתם ולא הלך כעבד הנפטר מרבו הרי דגדולה הכנסת אורחים

במדרש יהונתן וכעי"ז **הרה"ק רבי שמשון מאסרופולי** זי"ע ביארו- דהנה הלכתא הוא, דההולך מרבו צריך ליליך לאחורי רבו כעבד הנפטר מרבו, ואם כן היה לו לאברהם ללכת לאחוריו, וכתיב וירא וירץ לקראתם, הרי מזה שהסכים עמו ה' שירץ לקראתם ולא ילך לאחוריו, הרי דגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, (ואפשר להוסיף- דמדוקדק בזה הלשון יותר מקבלת פני רבו, היינו שלא היה צריך להקפיד לילך לאחורי שיהיה מקבל פני רבו- מחמדי התורה)

ג'

אפי' שאשה עיניה צרה באורחים מ"מ גדולה הכנסת אורחים

בספר זכרון ישראל ביאר- בדרך הלצה דהנה אמרו חז"ל (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם, ועוד אמרו (ב"מ פו.) דהאשה צרה עיניה באורחים, והנה אם היה ב' המצוות שוות, היה האדם אומר מה לי לקיים מצוות הכנסת אורחים, ובאותו זמן אשתו עיניה צרה באורחים, לכך אמרו חז"ל שלא יביט האדם בזה, וגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה והיינו כהנ"ל איש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם, מ"מ טוב יותר לקיים מצוות הכנסת אורחים.

ד'

לעמוד לפניו לא היה בכוחו ולרוץ לקראתם היה לו כח הרי דגדולה הכנסת אורחים

עוד ביאר שם- דהנה ברש"י (הוא מב"מ פו.), איתא ביקש לעמוד אמר ליה הקב"ה שב ואני אעמוד, ועוד אמרו שם דיום ג' למילתו היה, והוא היום הכואב יותר, וכמו שמצינו באחי יוסף שבאו על עיר שכם ביום השלישי למילתם, וכמאה"כ ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, והרי דבכדי לעמוד להשי"ת לא היה בו הכוח ואינו יכול לעמוד, וכשראה את המלאכים מיד קם וירץ לקראתם, בזה הבין דגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה.

ה'

מזה שהוציא חמה מנרתיקה הבין דגדולה הכנסת אורחים יותר

עוד יש לומר- דאברהם אבינו ראה שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה בכדי שלא יבואו אורחים, ואם נאמר דגדולה קבלת פני השכינה יותר מהכנסת אורחים, או שהם שוים, מה היה לו להקב"ה להוציא חמה מנרתיקה, הא הקב"ה בא לבקרו, ומקיים מצוות קבלת פני השכינה, ומשראה שהוציא חמה, הרי מזה דאין הכי נמי גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, ומשום הכי הוציא חמה מנרתיקה בכדי שלא להטריחו באורחים. **(מחמדי התורה)**.

נחמד ונעים

רעיונות נפלאים ומחודדים בפרשה

ירומז איסור אכילת בשר תחת האילן

ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו- בספר מנחת עני לבעל היד דוד ח"ב בערך בן פקועה, ובהגהות מצפה איתן בסוגייא דבכורות, כתבו לישב קושית התוס', דאאע"ה נתן להם חלב **מבת פקועה**, ובחלב בת פקועה ליכא איסור אבמה"ח כיון דהוי כשחוט.

והכריחו שם דבריהם, מהא דכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וכו', דלכאו' קשה האיך האכילם אאע"ה בשר וחלב, וע"כ דהחלב היה מבת פקועה, וכבר נתבאר לעיל דחלב בת פקועה אינו אסור עם בשר עיין שם, אמנם דבריהם נסתרים מדברי הירושלמי שהביאו התוס' חיצוניות, דמבואר שהמלאכים באכילתם עברו על דיני בב"ח, ויעו' עוד שבת פח: בזה.

ועו"ק דאפי' אי נימא כדבריהם, הניחא למ"ד חלב אסור משום אבמה"ח, אבל למ"ד דם נעכר ונעשה חלב ויסוד איסור חלב משום דם, מאי איכא למימר, הלא דם בת פקועה אסור כמבואר (חולין עד.), ובהגהות חשק שלמה (יו"ד סי' צ"ח) וש"ך (שם סק"ז) כתב לישב, עפ"י דברי המלבי"ם בפרשתינו, דאאע"ה נתן להם לאכול מבהמה שנוצרה ע"י ספר היצירה, (ועיי' בספר חסד לאברהם (אזולאי) מעין חמישי נהר נ"א), וממילא ליכא איסור אבמה"ח ואיסור בב"ח.

ובספר אור חדש (קדושין פתיחה אות י"ד) תירץ, דאין ללמוד היתר החלב מאאע"ה, דאי מהתם י"ל שהאכילם חלב מבת פקועה דלית ביה איסור אבמה"ח, ואף על גב דאכתי בן פקועה נאסר לב"נ, מ"מ כיון שאברהם אבינו שמר את כל התורה והותר לו בת פקועה שוב לא עבר על לפני עור, וכמש"כ מהרש"ק בשו"ת אמונת שמואל דבדבר שאין האדם בעצמו מוזהר אינו עובר על לפני עור. ועיי"ע בספר משנת משה (ירושלמסקי) חיו"ד סי' א'.

ירומז דין דאין משיחין בשעת הסעודה

והוא עמד תחת העץ "ויאכלו". "ויאמרו" אליו איה שרה אשתך - סמיכות הפסוקים, ויאכלו, ואח"כ כתיב ויאמרו אליו, לרמז דינא דגמרא (תענית ה:) שאמרו התם אין משיחין בשעת הסודה, שמא יקדים קנה לוושט, וזהו ויאכלו היינו קודם אכלו, ורק אחרי שגמרו לאכול ויאמרו אליו איה שרה אשתך וכו'. **(בעל הטורים)**

ירומז דאברהם היה מצטער מן הסוכה

והוא יושב פתח האהל "כחום היום"- הנה אמרו חז"ל (ר"ה י"א), דבסוכות היה, ולפי דברי חז"ל יש להקשות דאם כן מ"ט לא ישב בסוכה, הא אמרו (קידושין פב.) קיים אברהם אבינו כל התורה קודם שנתנה, אולם הא קיי"ל דמצטער פטור מן הסוכה, ולפי זה יובן והוא יושב פתח האהל, וא"ת הא היה סוכות, לכך קאמר כחום היום, והרי מצטער הוא ופטור מן הסוכה. **(טעמא דקרא- להגר"ח קנייבסקי)**

כיון שרצה לבטל ע"ז לא יכל בעצמו

"יוקח" נא מעט מים- הא שהמים היה ע"י שליח, כבר דרשו בזה חז"ל (ב"מ פו:), יש לומר דבדווקא עשה כן, דהנה אבותינו דין ישראל להם, ובפרט לאחר שמל עצמו ודאי החשיב עצמו כך, ואמרו (ע"ז) דישראל אינו יכול לבטל ע"ז, דלמא יגביה ורק אח"כ מבטל, והוה לה ע"ז של ישראל שאין לה בטלה, לכך כיון שהיו בדמות ערביים שמשתחוים לעפר אמר להם שאחרים יבטלו ולא הוא (**ברכת יצחק תלמיד הכת"ס**)

ירומז דאצל אברהם האורח הרגיש שהוא נותן לאברהם

"ואקחה" פת לחם אחר תעבורו- לשון ואקחה קשה, והיה לו לומר ואתנה פת לחם, ויש לפרש למאי דאמרו (קידושין ז.) דאדם חשוב שמקבל מתנה מאשה מקודשת דמה שלקח חשיב נתינה, לכך אברהם כשרצה לכבדם ביותר, אמר להם שבזה שהם יאכלו הרי הוא ההנאה הגדולה לו, וכמו שהוא מקבל מהם, וזהו ואקחה פת לחם, שמה שהוא נותן להם חשיב ליה כאילו הוא לקח, (וכדברי השב שמעתתא בהקדמה עה"פ ויקחו לי תרומה), וזאת הייתה מעלת הכנסת אורחים של אברהם . **(שיר מעון- להתעוררות תשובה)**

ירומז שיטת היראים דאכילה בלא שתייה פטורה מברכת המזון

ואקחה פת לחם "ואחר תעבורו"- יש לפרש בדרך הלצה, על פי שיטת **היראים** (או"ח סי' קצ"ז), דאכילה בלא שתייה אינה חייבת בברכת המזון, מדכתיב ואכלת ושבעת ודרשו בזה אכילה בכלל שתייה, ובלא שתייה ליכא ושבעת מדאורייתא, והנה אברהם אבינו לא רצה לעכבם, וראה שאין הם רוצים ליכנס אצלו בכדי שלא להטריחו, לכך אמר להם **ואקחה פת לחם**, והיינו שיתן להם אכילה בלא שתייה, ואינם צריכים ברכת המזון, והרי לא יתמהמהו הרבה, וזהו **ואחר** האכילה מיד **תעבורו. (משך חכמה)**

ירומז פלוגתת הפוסקים אי מסרבין לבעל הבית

ויאמרו לא כי ברחוב נלין- ויש להבין למאי אמרו לא, כי ברחוב נלין, והיה די כשיאמרו ברחוב נלין, אפשר דירומז בכאן פלוגתת הפוסקים, דהמגן אברהם (סי' ק"ע), סבירא ליה דמותר לסרב לבעל הבית אף בביתו , אך המהרש"א סבר דאין לסרב, וז"ש ויאמרו לא, דסברו כמשז"ל מכאן שמסרבין לקטן, וכדי שלא נטעה דמותר לסרב גם לבעל הבית כסברת המגן אברהם, לזה אמרו כי ברחוב נלין כלומר מה שאנו מסרבין, היינו כל זמן היותנו ברחוב אך לא אם נלך לבירתך, דהגם דמסרבין לקטן אם הוא בעל הבית אין מסרבין כסברת המהרש"א. (**פני דוד- להחיד"א**)

גוי אף אם נימול אין מילתו כלום

שבו לכם פה עם החמור- יש לומר רמז נאה, עפ"י מאי דאמרו חכמינו ז"ל (ע"ז כז.), שגם האומות שרגילים למול את עצמם כדוגמת הערבים והגבנונים, אף על פי כן אין דינם כנימולים אלא הרי הם כערלים לכל דינם שנאמר (שמואל ב' פרק כ"א, ב') והגבעונים לא מבני ישראל המה, וירומז דהוא ראשי תיבות "מילה". והכוונה שאפילו אם מלים את עצמם לא מועיל להם כלום, יען שאינם מבני ישראל (**חת"ס - תורת משה**)

ירומז דין עבודת פרך בעבד

שבו לכם פה עם החמור וכו' "ונשתחוה" ונשובה אליכם- הנראה לפרש למאי היה צריך לומר להם ונשובה אליכם, והוא על פי מה שכתב **הרמב"ם** (הל' עבדים פ"ט ה"ח) דאף שמותר לעבוד עם עבד כנעני מדינא דעבודת פרך, מכל מקום אין ראוי לעשות כן, ובגדר עבודת פרך כתב **הרמב"ם** (שם פ"א ה"ו) דכל עבודה שלא נתן לו קצבה בעבדתו מקרי עבודת פרך, כגון עדור לי עד שאבוא ואינו מגביל לו זמן, לכך אברהם שקיים כל התורה, לא רצה לתת להם שימתינו לו בלי הגבלת זמן לכך אמר להם ונשתחווה ונשובה אליכם. **(תורת משה- להחת"ס)**

ירומז דין הלידה

הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך ובתואל ילד את רבקה- יש לדייק, מדוע התחיל במלכה שהיא הולידה בנים, ואח"כ תלה ההולדה בבתואל, פעם תלה באב , ופעם תלה באם, אולם הנראה, פירושו על דרך מה שאמרו ז"ל (נדה לא.) אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, לכן בנקיבה תלה באביה, ובזכר תלה באמם. **(משך חכמה)**.

חמדת הפרשה

ביאור הכתוב השב אשת האיש "כי נביא הוא"

בתוה"ק בפרשתינו (כ- ז), **ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא וחיה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך.**

וכבר הקשו חכז"ל (מכות ט.), **ואם לאו נביא הוא אין צריך לחזיר לו את שרה, וברש"י נביא הוא ויודע שלא נגעת בה, וצריך ביאור.**

א'

מבלעדי נביאות הייתה אסורה לו דאשת כהן שנאנסה אסורה

החיד"א (פני דוד, ד"ה ועתה השב), **ובאגרא דכלה ביארו-** עפ"י הא דקי"ל אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, ואשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, וכששרה נלקחה לפרעה אברהם אע"ה, ישראל היה ואפי' נאנסה מותרת לבעלה, על כן לא הוצרך לומר לפרעה כי נביא הוא, אולם לאחר מלחמת המלכים ושובו ממלכי צדק, בעבור שהקדים ברכת אברהם ניטלה כהונה ממנו ונתנה לאברהם אע"ה כמשז"ל, ואחר זה היה ענין אבימלך והיא עתה אשת כהן, דאם נאנסה אסורה לו, לכן הוצרך עתה לומר לאבימלך "**כי נביא הוא**" ויודע שלא נגעת בה.

ב'

כיון דבישראל רק הוא ידע דשבויה היא נאמן שלא נאסרה

עוד ביאר- דבס' **מקראי קדש** (דף ס"ה) פסק, דאפי' הוא נביא ואומר דידע שלא נגעו בה, אינו נאמן על ידי עצמו כדאמרן, רק די"ל דמה שבעלה אינו נאמן הוא משום מעלת יוחסין והוא חומרא, והוא כשי' **התוס'** (כתובות כז), וכ"כ הרב **בית שמואל** (סי' ז' סק"ד), ודווקא להעיד אינו יכול, אבל אם לא ידע שום אדם דהיתה שבויה אלא הוא, והיה עמה וידע שלא נטמאת מותרת לו ע"כ.

ולכך אפשר דכאן אברהם נאמן, דלא היו ישראל עדין בעולם לא היה צריך אברהם אע"ה לנהוג חומרא זו, דמדינא שריא, וגם אם לא ידע שום אדם אין להחמיר, והשתא כלא ידע שום אדם דמי, דגוים כמאן דליתנהו, ובזה יתבאר "**ועתה**" השב אשת איש כי נביא הוא, דתיבת ועתה נראית מיותרת, אך הוא בדקדוק גמור לומר דלא מהני היותו נביא, אלא באותו זמן, וזהו **ועת"ה** שאין אחר ישראל שיודע דין התורה אין להחמיר, והשב אשת איש, כי הנבואה מהני רק עתה, לא אחר מתן תורה.

ג'

נתנה להשבון בבן נח לאברהם כי נביא הוא

בפנים יפות (ד"ה הלא הוא) **ביאר-** לפי מאי דאיתא (סנהדרין נז.), דב"נ ביפ"ת חייב משום גזל, א"כ משעה שלקח אבימלך את שרה ע"כ שלא בטובתה אף שלא היה בא עליה חייב משום גזל, והיינו דאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת למאי דקיי"ל (עירובין סב.), דב"נ נהרג על הגזל **ואין ניתן להשבון**, א"כ כיון דנתחייב על לקיחתו משום גזל, לא היה ניתן להשבון, ולכך מן הדין היה שלא ישיב לו את שרה, אלא שהתוס' (ע"ז עא:) כתבו, דהטעם דאין ניתן להשבון, משום דנתחייב מיתה והו"ל מיתה וממון, ופטור מן התשלומין, אבל כיון שיתפלל בעדו וחיה ממילא חייב בהשבון, הרי דמ"ש כי נביא הוא הוא מטעם מ"ש תחילה ועתה השב וגו', לכך חייב בהשבון, כיון דנביא הוא ויתפלל בעדך ותחיה.

ד'

לא מהני מה שפרש ממנה ליהוי כגט כי נביא הוא

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ג סימן צו), **ובמשך חכמה** (ד"ה ועתה) **ביארו-** דהכוונה הוא, למאי דקיי"ל בירושלמי (פ"ק דקידושין), דבן נח אינו צריך גירושין, רק בפרישתו או בפרישתה סגי, והכא מדלא אמר האמת שהיא אשתו, בעת שלקח אותה אבימלך, הלא אין רצונו שתהיה אשתו והוה כגירושין, לכן קאמר "כי נביא הוא", ויודע שאתה תחזירנה לו, לכן שתק, אבל עדיין היא אשתו, שלא פירש ממנה.

חמדת אבות

עובדות מאבותינו ורבותינו מפרשת השבוע
כריתת ברית או שותפות עם גוי

ויכרתו שניהם ברית (כא, כז)

הגה"ק רבי שמחה בונם מפשיסחא זיעוכי"א, הורה פעם אחת לרתום את העגלה ולנסוע לוורשה, בבואו לעיר עצר ליד בית מרזח ונכנס אליה, התיישב ליד שני אנשים פשוטים, סבלים במקצועם, והקשיב לשיחתם, שאל האחד את חברו אם כבר למד את פרשת היום בחומש, ונענה בחיוב, שאל הראשון, נאמר בפרשה **ויכרתו שניהם ברית**, איך כרת אברהם אבינו ברית עם גוי ורשע כמו אבימלך, השיב השני, גם לי הוקשה הפסוק הזה, כי היה די לומר ויכרתו ברית, ולמה נאמר שניהם, אלא שהתורה מגלה לנו שאף שכרתו ברית, נשארו **'שניהם'**, שני עולמות שונים, לאחר ששמע רבי בונם דברים אלו יצא וחזר לפשיסחא, ואז גילה שכל מטרת נסיעתו לא הייתה אלא כדי לשמוע את דברי שני הצדיקים הנסתרים האלה.

ובצרור המור (כאן) כתב כעי"ז, רק שהוסיף דיש כאן חשש איסור של ע"ז, ולזה כתב ולפי שאבימלך היה עובד עבודה זרה ולא היה ראוי לאברהם להכנס בברית עמו, כי אולי הוא יציב לו אבן או מצבה או שום בהמה לכריתת הברית ויהיה כוונתו לעבודה זרה.

לזה אמר, ויצב אברהם את **שבע כבשות הצאן לבדהן**, להציבם הוא **לשם שמים**, כמו שעשה יעקב עם לבן, ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, ולכן שאל אבימלך מה הנה שבע כבשות הצאן האלה, והשיב כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת, שהוא באר מים חיים, **ואין לי בורות נשברים מאלהים אחרים כמוך**, ולזה הצבתי אותן לבדנה. בעניין שלא יתערבו עם צאן לבן יעו"ש.

והתוס' (יבמות כג.ד"ה ההוא) הקשו, איך כרת שלמה המלך ברית עם חירם מלך צור, והרי כתיב לא תכרות להם ברית, **ותירצו** ג' תירוצים **א'**- דהאיסור הוא רק לכרות ברית לשם ע"ז, **ב'**- ועוד תירצו דחירם מלך צור היה גר תושב, **ג'**- ועוד תירצו דהאיסור הוא רק בז' אומות ע"ש בדבריהם, וראה עוד בדבריהם בתוס' ע"ז (כ א) ע"ש.

וראה בפנים יפות (פר' ואתחנן), עמד על מה שכרת א"א ע"ה ברית עם אבימלך, וכתב שצ"ל שאבימלך היה גר תושב ולכן הוי שרי לכרות עמו ברית ע"ש וכתירוץ הב' של התוס', וכעי"ז תירץ **בדברי שאול** (פר' וירא) ע"ש שעמד בזה, וכן י"ל גם עפ"י התירוץ הג' בתוס' דרק מז' עממין אסור וא"ש.

וראה זה חדש **בתוס' הרא"ש** (קדושין סח: ד"ה הניחא וכו'), שהאריך בקושית התוס' הנ"ל מכריתת ברית דשלמה וחירם, ובסו"ד כתב וז"ל אבל כריתת ברית של שלום כגון ברית שעשה אברהם לאבימלך אם תשקור לי ולניני ולנכדי מותר, וכן היה כריתת ברית של חירם מלך צור עם שלמה עכ"ד וא"ש, וראה גם **בפענח רזא** (פר' משפטים כ"ג, ל"ב) שהקשה כקושית התוס' הנ"ל לגבי שלמה וחירם, ובהג"ה (שם) **מרבי יצחק חתן המהר"ל ז"ל** עמד בענין זה שאברהם אבינו כרת ברית עם אבימלך.

ובתנא דבי אליהו (סוף פרק ז'), כתב, **לכן ישמור אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות דברים עם העכו"ם ולא יכרות עמו ברית**, שכן מצינו באברהם אבינו שעשה שותפות עם אבימלך וסוף הדברים שכרת עמו ברית שנא' ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית, וכשכרת עמו **ברית נתקבצו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו למה יכרית אברהם ברית עם עכו"ם**, אדם יחיד שבחרתו משבעים אומות ולשונות.

אמר להם הקב"ה, בן יחיד שנתתי לו למאה שנים אני אומר לו להעלותו עולה, אם יעלהו מוטב הרי אתם יודעים שכוונתו היתה לטובה **מפני דרך שלום**, ואם לאו יפה אתם אומרים, שנא' ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם וגו' מכאן אמרו אין לך אומה בעולם שאינה משעבדת ומענים את ישראל יותר מכמה מאות **שנה אלא בשביל שכרת אברהם ברית עם עכו"ם** מכאן אמרו כל העושה **שותפות דברים עם עכו"ם לסוף הוא כורת עמו ברית**, וכו'.

ומכיון שהתנא דבי אליהו סובר שאיסור כריתת ברית הוא לא רק עם ז' עממין אלא עם כל עכו"ם, לכן ס"ל ביתר על כן שמשום גדר וסייג בבחינה של נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב יש ליזהר **שלא לעשות בכלל שותפות עם עכו"ם**,

ויעוין בשו"ע (או"ח סי' קנ"ו) שבאה אזהרה על ההשתתפות עם עכו"ם מכח טעמא לשמא יתחייב לו שבועה ויעבור **משום לא ישמע על פיך**, ומשום כך מקיל הרמ"א שם (או"ח סי' קנ"ו) בעשיית שותפות עם הכותים בזה"ז היות שאין נשבעים בע"ז, והגם שמזכירין הע"ז מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפין ש"ש וד"א, ואינן מוזהרין על השיתוף כדיעו"ש.

ואילו להתנא דבי אליהו, האיסור הוא מפני **שלבסוף הוא יכרות עמו ברית**, ואסור איפוא לפי"ד גם בזמן הזה אם הוא עובד מיהת במציאות ע"ז, ולא משני מה שהשבועה היא בשיתוף, והשו"ע י"ל דלשיטתו אזיל דמוכח מדבריו (יו"ד סי' קנ"א) דס"ל דאיסור כריתת הברית הוא רק עם ז' עממין , אבל התנד"א ס"ל שאיסור כריתת ברית הוא על כל עכו"ם ומשום כך הזהיר כל כך חמורות גם על עשיית שותפות עמו, בגזרו אומר כי בטוח הדבר שעי"כ יבוא לבסוף גם לכרות ברית עמו, ויגרום לעצמו שיענש חמורות עבור כך.

חמדת הפלאות

עיון בדברי רבינו ה"פלא יועץ"
מהו טעם לביקור חולים ונפק"מ להלכה

וירא אליו ה' באלוני ממרא.

וברש"י לבקר את החולה, כי שלישי למילתו היה.

כתב רביה"ק בספרו "פלא יועץ" (מערכת חולה), **מצוה זו רפויה** וכו', ומה טוב שיתקנו בני חברה קדושה, **ששני אנשים אחרים יבקרו בכל יום את החולה**, ודע, כי כשבא לבקר החולה יש לו להתבונן, **מה חסר לו לחולה**, ויסדר לו, כי **עיקר מצות ביקור חולים הוא לסעדו ולתומכו**, ולראות מה צריך, וגם זו הזדמנות **לתומכו בממון** כפי הענין והכל בחכמה, אם בר הכי הוא, ואם איש עני הוא, עיקר מצות הביקור כדי שיראה את חסרונו, מה הוא צריך, וישתדל לסעדו ולתומכו ברפואות ובכל צרכו, מידו או יהיה מעשה את האחרים.

וכן מצינו בהראשונים, שביקור חולים הוא, כדי שיעשו לו דברים **הצריכים לחוליו** וימצא נחת רוח עם חבריו, כמ"ש הב"י (יו"ד סי' שלה) בשם **הרמב"ן**, ולכן יש לספר לחולה סיפורים משמחים שירחיבו את נפשו, ודברים שיסיחו דעתו ויצחק מהם, ויבחרו לעמוד לפניו לשמשו מי שישמח החולה בו. וכל הנכנס אליו, יכנס בשמחה, כי לבו ועיניו אל הנכנסים אליו. (ספר **הנהגת הבריאות לרמב"ם** שער השני אות יט).

ואמרינן בנדרים (מ.) מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו, חיה, אמר לו [התלמיד] רבי החייתני יצא רבי עקיבא ודרש כל מי שאין מבקר חולים, **כאילו שופך דמים**, ובשאילתות (פרשת אחרי אות צג) הוסיף, הביא גמ' זו בתוספת דברים עוד כתב מרן **הבית יוסף** (שם) והביאו **הרמ"א** בהגה (שם ס"ד), וכל שביקר ולא ביקש עליו רחמים, **לא קיים המצוה.**

והוא מדברי הרא"ש (נדרים מ.), שלכן מצווה לבקר את החולה ואפילו מאה פעמים ביום, **משום שהמבקרו מבקש עליו רחמים, ואפשר שעתה הוא עת רצון ותהיה תפלתו נשמעת.**

ובמרומי שדה (נדרים שם) כתב טעם נורא מדוע הנמנע מלבקר חולה נחשב כאילו שופך דמים, והוא משום, דמבקש על זה **שימות משום בושה**, שמתייירא אולי יבריא, ויתבייש ממנו על שלא ביקרו, ונמצא שהוא שופך דמים.

ואמרו עוד (נדרים שם), שרבא ביום הראשון למחלתו ביקש לא לגלות לאדם על מחלתו, כדי שמזלו לא יורע, משום שבבקשה מועטת שיתפלל שונאו לרעתו, יתווסף חוליו (הרא"ש). ומשום כך נפסקה הלכה ששונא של החולה לא יבקרו, לכן גם אין מברכים ברכה על מצוות ביקור חולים, כי שמא לא חפץ החולה בביקורו ונמצא שבירך ברכה לבטלה, כמבואר **ברשב"א** (שו"ת ח"א סימן יח).

וכן האריך בזה, החפץ חיים בספרו **אהבת חסד** (ח"ג פ"ג) וכתב, **בעוונותינו הרבים**, העולם מקילים במצוות ביקור חולים, ובפרט אם החולה עני ואין אדם בא לבקרו יוכל להיות שיהיה דבר זה נוגע לו **לפקוח נפש ממש**

וראה **בשיטה מקובצת** (נדרים שם) שיש לתקן מיטת החולה **כמיטת שר גדול**, ונאמר בתורה (בראשית מז לא) וישתחו ישראל על ראש המטה, ופירש רש"י, הפך עצמו לצד השכינה. **מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של החולה**, עכ"ד, ויתכן שיש להדר בהצעת המטה של החולה, **גם כדי לחלוק כבוד לשכינה.**

ודנו הפוסקים, אם יש מצוות ביקור חולים באדם שהוא צמח, דלכאורה לפי הטעמים דלעיל אין מצוה כי אין בביקור כזה שום טעם כדלעיל.

ולכאורה ראייה גדולה מפרשתנו, דהנה כתב הדרש משה עה"פ וירא אליו ה', שדקדק מהא דנאמר וירא אליו ולא **נאמר שום נבואה**, שלכן דרשו חז"ל (סוטה יד.) שהוא לבקר את החולה, מזה ראיה גדולה שחיוב ביקור חולים הוא אף באופן דליכא ב' הטעמים, לא לשמוש ולא לתפלה, כי אצל ביקור השי"ת לא שייכים טעמים אלו, כיון שבידו לרפאותו אף בלא השראת שכינה מיוחדת לזה באהלו של אברהם

ונראה להסביר, משום דאף דאיכא טעמים למצוה, בכל זאת חיוב עשייתה הוא קבוע, כאילו אין לה טעם, כיון שהטעמים הם רק ביאורים לחיוב המצוה, אך המצוה צריכה להיעשות בלא שום טעם, רק לשם שמים שציוה המצוה, ולכן לא יכול לפטור עצמו מביקור חולים, בטענה שאין החולה צריך לשמושו, ויכול להתפלל בעצמו.

לחידודא

חקירות הלכתיות ע"ד החידוד בש"ס ובפוסקים

שאלה צ' היכן תמצי אחד מפלאי הבריאה לכו"ע, ומצינו סתירה בין הגמ' לרש"י איזה ברכה צריך לברך עליה?

פתרון לחידודא גליון רנד-פרשת לך לך

שאלה צ' היכן מצינו בתלמוד, בתנא או אמורא שלא לבש תפילין רק בזמן מסויים בשנה, ולא הלביש תפילין כל השנה?

שאלה צב היכן מצינו בפוסקים שכתבו דהדין הזה הוא לכו"ע, ובביאור הדברים הביא מי שחולק על זה?

שאלה צ"א היכ"ת שניים יושבים יחדיו ואוכלים אותו מאכל מאותה צלחת וכל אחד מברך ברכה אחרת, אוכלים באותה כמות, באותה כוונה, ברכה ראשונה ולא מחמת מחלוקת פוסקים?

תשובה צ' **איתא בירושלמי** (ברכות פרק ב הלכה ג) ר' יוחנן (בסיתוא) [בקייטא] דהוה חזיק רישיה, הוה לביש תרויהון, היינו של יד ושל ראש, ודלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה ולא תפילין של ראש.

תשובה צ"א פסק מרן בשו"ע (או"ח ר"ה ס"א) כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים, מברך עליהם לאחר בשולם כברכתם הראויה להם קודם שיבשל, **ובבה"ל** (שם) הביא שכתב הח"א דדוקא אם דרך בני אותו מקום לאכלן כך חיין אבל אם אין דרך בני אותו מקום לאכול כך חיין אע"פ שהן טובים לאכול אף שלא ע"י הדחק יברך שהכל דאינו חשוב לקרותו פרי.

ובשם הגרשז"א שמי שבא ממקום שדרך לאכלם חיים (ולכן מברכים עליהם את ברכתם הראויה) למקום שאין דרכם בכך (ולכן מברכים שהכל), ודעתו לחזור למקומו, מברך את ברכתם הראויה.